

„Ha élni akarunk, segíteni kell magunkon, nem adhatjuk fel”

Bozók Ferenc beszélgetése Serfőző Simonnal

– *Interjúidban, de a Gyerekidő című regényedben, s a Varjúleves elbeszéléskötetben is bőven szólt a tanyasi kisgyerekről, aki volt. Maradtak-e még olyan részletek, amelyek azóta eszébe jutottak?*

– Ahogy halad az idő, emlékeimből elő-előkerülnek eddig el nem mondott emléktöredékek. Ezek között vannak, amelyeket anyám elmeséléseiből tudok, s mégis mintha én emlékeznék rájuk, annyira az enyémekek érzem őket. Például, hogy a bölcsőben, amit már kezdtem kinőni, addig-addig ringattam magam, amíg fel nem borult velem. Anyám az udvaron vagy hátul a veteményeskertben lehetett, mert hiába sírtam a bölcső alatt, nem hallotta, milyen bajban vagyok. Csak amikor bejött a konyhába, vette észre, hogy a talpa fölfelé áll. Ezért aztán, amikor megint odakint akadt dolga, betuszolt a suckóba – a kemence és a házfal közötti részbe –, elébem pedig oda állított fölfele lábbal egy hokedlit, ki ne tudjak jönni, mondjuk kikormolni a sparheltből, mert állítólag egyszer már megtettem, lehetett utána takarítani! Ezúttal pedig azt történt, hogy amikor a kemence – anyám nem sokkal előtte fűtött be –, kezdett forrósodni, igyekeztem volna magam kiszabadítani a szűk résből. Ezért fölmásztam a hokedlira, hogy átjussak fölötte. Egy kendő volt átkötve rajtam, s az beleakadt a szék egyik lábába, ahonnan se föl, se le, fölakadtam. A fejem pedig odanyomódott a kemence oldalához. Pecsét nagyságú kerek foltot égetett a fejemre, ami – ahogy anyám elmondta – nagyon sokára gyógyult be. Haj pedig sose nőtt azon a helyen.

Állítólag nagyon sokára tanultam meg járni, s mintha a késést akartam volna bepótolni, állandóan menni akartam. Nyilván arra, amerre láttam. Még inkább, amerre a vonatok jöttek-mentek százötven-kétszáz méterre a háztól – közelebb-ről lássam őket. Anyám pedig mindig nem állhatott felettem, hogy vigyázzon rám, tele volt dologgal. Ezért aztán nyáron kötelet hurkolt a derekamra, kikötött a téglajárda melletti eperfához, nehogy vonat alá kerüljek, vagy beleessek a vályogödörbe, amiben víz állt sokszor, kislibák-kacsák úszkáltak benne. Apámnak napraforgószárból kellett kerítést barkácsolni körül a házban, hogy utamat állja. Meg az aprójóságoknak is, mert azok se mehettek, amerre ők akartak, főleg nem a mások földjére, hogy azon kapirgáljanak.

A kerítésnek nem sokáig kellett se rám, sem őrájuk vigyázni. Talán még három éves se voltam, már tudtam magamra és szárnyas komáimra is ügyelni. Komáimat

mondok, mert annak tekintetem őket, akikkel rendetlenkedni, játszani lehet, ha az a megkergetésüket jelentette is, mondjuk hazafelé a közeli kukoricásból, aztán fölrebbentésüket a porból, kerítés tövéből, a parlagi galambok fölhesztését a háztetőről. A vonatokat játékaimnak tekintetem. Spárgát húztam ki a fák közt, azt huzigáltam oda-vissza, fölállítva-leeresztve vele egy bádogdarabot, az volt a vasúti jelző, így kényszerítve lassításra – játékból persze –, aztán tovább engedve a szerelvényeket. Találtam egy vaskereket, azzal meg a napraforgókat fordítottam keletről nyugatra, amerre a Nap haladt. Úgy képzeltem, én fordítom-irányítom őket.

Ezek a képzelgések később sorra-rendre megjelentek a verseimben. Akárcsak a ház körül látott szerszámok, amelyeket emberi tulajdonságokkal ruháztam fel: jártak-keltek, kapálták, szénát, szalmát húztak a kazalból, ásták a földet. Emlékszem, lázas beteg voltam, s félálomban az ól mögött mozgott a törekboglya, a másik oldalon vicsorgott a kapu, közben különös hangokat hallottam: huhogott a kémény, az ásott kút sóhajtozott a föld mélyéből. Örökre belém vésődtek, amiket akkor láttam, hallottam. Amelyekhez aztán társultak anyám rémhírei, amelyeket a faluban hallott: a kukoricásokban emberevők bujkálnak, a teheneket megrontja Míreg Panka, aki macska képében házról házra jár éjszaka. Vasvillával próbálják agyonütni, de mindig elugrik. Ez utóbbi már a település gazdag hiedelemvilágához tartozik. Pócs Éva, a neves néprajzkutató egész könyvre valót gyűjtött össze belőlük.

– *Tehát ahol most vagyunk, nem a szülői ház.*

– Nem, az innen egyenes vonalban 4-5 kilométerre épült 1940–42-ben, az aszfaltúton pedig a vasútállomásig haladva, ami köves volt valamikor, amerre kerülni kellett, s utána tovább a sínek mellett, kitett öt kilométernél is többet. A vasútállomás tehát közelebb esett, mint a falu. Elsősorban ezért jártam első osztályos koromtól Szolnokra iskolába. A vonatkocsi lépcsőjére eleinte még fellépni se tudtam, négykézláb másztam föl rá, s az utasok között úgy furakodtam be a vagon belsejébe. A falusi házat, ahol most beszélgetünk, 1957-58 körül kezdtük építeni. Ezt szó szerint kell érteni, mert valamennyire én is részt vettem benne. Szüleim először Újszászon, a szomszéd településen vásároltak telket, csak azt a tehenes szekerünkkel körülményes volt megközelíteni, a közelben nem vezetett út a rékasi határból át az újszásziba. Mentünk volna keresztül a mások szántóin? Gyalog, biciklivel meg tudtuk oldani, de szekérral már bajosabb lett volna. Eladtuk aztán az ottani telket, s itt vettünk egy másikat, amit helyénvaló döntésnek találtam: idevalósiak vagyunk mi, nem amoda. Jó nagy porta ez, két ház is elférne rajta. Épp ezért esett erre a választás, mert itt ha bekényszerülünk a faluhatárból – amivel a szüleimnek kalkulálniuk kellett –, a jószág tartást folytatni lehessen: valamiből muszáj megélni. A legelső kolhozosítástól kezdve tartani lehetett attól,

hogy útban leszünk a megalakuló szövetkezeteknek: előbb-utóbb szedhetjük a sátorfánkat. Amire végül is nem került sor, elsősorban a szüleim ellenállása miatt. 1959–60-ban hiába szántották körül a tanyát, nem hagyva utat se, s fenyegettek bennünket, nehogy megpróbáljunk onnan ki-be járni, nem mozdultunk egy tapodtat se. A tanyabejárót aztán visszacsínáltuk. S szüleim végül a maguk elhatározásából adták föl az ottani életet, hiszen elvesztették minden földjüket, a házhoz tartozó gyümölcsfákat a vegyszert szóró repülőgépek lepermetezték, ne teremjen rajta semmi, törés után a kukoricaszárat, amely a tehenek téli etetésére lett volna szükség, a téesz nem adta nekik – nemhogy ingyen, pénzért sem. A kitolás szándékával, mi másért. Inkább meggyújtották, égett a fél határ! Arra is gondolniuk kellett, hogy már nem fiatalok, s öregségükre csak be kell húzódnium a faluba, közelebb legyenek bolthoz, orvoshoz.

Először ez a ház lett készen, utána az istálló. A szekérrel hol ezt fuvarozott be apám a tanyáról, hol amaszt: az elbontott góré, fészter cserepeit, gerendáit, aztán az ól tégláit, az akol deszkáit, s idebent kezdte a szomszédok segítségével fölépíteni. A nyári konyhát szétszedte, megmentve minden darab vályogot, lécet, cserepet belőle, s idebent azt is felhúzta. S utána jöttek a tehenek, a malacok, a tyúkok, a kacsák. Már meg volt a helyük, be lehetett nekik költözni. A termés harmadéért megművelték két-három falusi pedagógus földjét, amelyet azok fizetéskiegészítésként kaptak, s amibe a téesz többnyire kukoricát vetett, szüleim meg bekapálták, s a termést feletették a jószágokkal, azokat pedig eladogatták. Apám közben a Fűszért-telepen dolgozott Szolnokon, hogy nyugdíja legyen, anyám ugyanezért a megyeszékhely bérházaiban takarított. Én ekkor már letelepedtem, családot alapítottam Miskolcon, de beleláltam az életükbe, hiszen két-háromhetente megfordultam itthon. Az *Amíg élünk* riportjait s az azutániakat ebben az időben s az itt szerzett tapasztalataim alapján írtam.

– *Mi ösztönözte arra, hogy írjon?*

– A késztetés több irányból érkezett. Elsőként az egyik szeretve tisztelt magyar tanáromtól, Vajay Józseftől, akinek a keze alá, ha jól emlékszem, a hatodik osztály második felében kerültem, eltanácsolva az előző iskolából, ahol bukásra álltam több tantárgyból is. Az új helyen valahogy sikerült megkapaszkodnom, sőt, egy évvel később, elsősorban a humán tantárgyakból már hármás-négyes voltam. A tanár úr figyelt föl rám, elsősorban fogalmazásaimra. S én meg magamra, hogy lám a verekedésen kívül tudok valamit, amit az osztálytársaim is elismernek. A tanyasi világ megjelenítése volt az, amely abban a városi környezetben újszerűnek hatott, amivel fel tudtam hívni magamra a figyelmet. Egyik alkalommal a tanár úr meg is látogatta a szüleimet, kíváncsi volt rá, honnan járok be iskolába. S ekkor anyám eldicsekedett neki, hogy verseket írok, belőle meg kibukott, hogy régebben több regénye is megjelent. Pályázatot nyert az egyikkel, amelyiket ajánlott,

hogyan olvassam el. Már nem emlékszem a könyv címére, a cselekményére sem. Nem úgy az ugyanabban az iskolában tanító Gyomai György *Nádi farkasok* című ifjúsági regényére, ami jobban megfelelt a koromnak, s inkább megragadott. Az ő könyveik ösztönzésére kezdtem járogatni a falumbeli könyvtárba, Szolnokon a könyvesboltokba, s olvastam mindent, ami a kezembe került, nem válogattam. Kiválogatták ők magukat, melyik az érdekesebb s tetszik jobban: Móricz, Tamási, Gárdonyi, Szabó Pál, Jókai. Majd jöttek a versek: Arany, Petőfi. Adyval sokáig nem boldogultam, József Attilával sem. Amit az iskolai könyvben olvastam tőlük, azok nem keltették föl az érdeklődésem. Valószínűsíthető, hogy nem voltam elég érett a befogadásukra. S talán abban a zárt, kieső, takarékos szavú világban, amelyben felcseperedtem, nem részesültem olyan nyelvi élményekben, hogy ráérezzek költészetük nagyszerűségére. Később annál inkább. S csak sokkal később jöttem arra is rá, hogy az a nyelv, amelyet gyerekkoromban megismertem, mennyire szemléletes, szófurdulatokban, képekben gazdag.

Történt aztán, hogy anyám újságot, a Szolnok megyei Néplapot olvasva a nyári konyha előtt, ülve kis sámlin, egyszer csak azt mondja: ezt a verset meg egy rékasi gyerek írta! S mutatta, hogy ezt, ni! Még pedig Szegedi Pali, Pendel Palinak a fia! Csúfnévük volt az utóbbi. Kíváncsi voltam, s elkezdtem olvasni. Rögtön meg is volt a véleményem róla: no hiszen, ilyen én is tudok írni! Nem hagyott a hiúság, s másnap néhány versemet beküldtem a szerkesztőségbe. Bár ne tettem volna! Szerkesztői üzenetben juttatták tudomásomra, hogy közlésre nem alkalmasak. Régen ért ilyen szégyen, hiszen szélteben-hosszában olvashatták a faluban, úgyszintén szolnoki osztálytársaim. Ezt nem hagyhattam annyiban, újra küldtem be írásaimból, csak ezúttal rövid prózákat. S ezek közül egyet elfogadtak. Mindegy, hogy nem közölték, csak jóval később az egyik versem, a lényeg, hogy nem maradtam szégyenben.

Megjegyzem, akkoriban a napilapok is közöltek szépirodalmat szombati számaikban. Nem úgy a rendszerváltozás óta. Mért közölnének? – teszem föl a kérdést magamnak. Csak nem azért, hogy valaki elolvassa, s könyvet vegyen a kezébe?

Az írás felelősségére akkor döbbsentem rá, amikor már több versem is megjelent. Majd amelyeket visszahallottam a helyi rádióban. Szavaimat idegennek éreztem, mintha nem én fogalmaztam volna őket. Magamtól jöttem rá, hogy arról kell írnom, ami közletről érint, s amihez a legszemélyesebb közöm van. Ami az én élményem, sorsom is. Az meg se fordult bennem, hogy megszépítsem a valóságot, mást írjak, mint amit a környezetemben tapasztalok.

Pedig nagy volt a csábítás, hiszen harsogott a propaganda újságokból, rádióból. Otthon azonban más hallottam, s igaznak azt tartottam. Tizenévesen is tudtam, hogy hazug világ vesz körül, amelyben mást gondolnak, mást beszélnek, és megint mást cselekszenek az emberek.

– *Hogyan születik a Serfőző Simon-vers?*

– Nehezen, máskor könnyedebben, előre nem lehet tudni. Van, amelyiket évekig írom: két-három sort jegyzek le belőle, s alkalomadtán előveszem: akkor már nem sok bajom van vele. Esetleg évek múlva javítok bele itt-ott, pontosítok rajta. Vagy rontok, még az is előfordulhat.

Ennél azonban sokkal fontosabb, hogy a lélek állandó készenlétben legyen, ne lankassza el a bávaság. Minden igyekezetemmel azon voltam, vagyok, hogy a maradandóság igényével megírjam azokat a sorsfordító időket, amelyeket megéltünk a kelet felől büzlő Ázsia-szagban. Abban a hazában, amelyben életerős paraszti közösségeket tettek tönkre, tömegeket kergettek városi ipartelepekre, idegen munkára. Ennek elmondása érdekében szinte minden műfajt igénybe vettem, ne tehessek szemrehányást magamnak, hogy ellustálkodtam az időt. Meglehet, a próbát nem álltam ki, de fel nem adtam.

Biztos vagyok benne, hogy ha hagynák, ha ereje fogytán is, ez a nép képes lenne rá, hogy elkerülje a harmadik világ süllyesztőit, amerre szinte megállíthatatlanul sodródik. Hiszen szeretne dolgozni, munkája után megélni, noha jórészt megfosztották lehetőségeitől. A zsákutcába nem a maga akaratából sétált bele, akadtak segítői. Lelkesítőek törekvései, amelyekkel én csak egyetérteni tudok, s bátorító szavakat szólni. Már az is jó érzésekkel töltené el, ha legalább kiállnának mellette, a hozzáhajolás, megértő szó is nagy segítség lenne, ha nem a legnagyobb. És sokszor még arra se számíthat. Megvetésre és kioktatásra inkább, s épp azoktól, akiket a tenyerén hordott.

Ez is vers után kiállt. S az a sok szegénység, amellyel újra tele az ország. Borúlás sötétel, mert úgy érezni, nem vezetnek sehova se az utak, lemondás legyintget, mint szélben a gally. Ám ha a nyugat szellemi kincseinkért, áldozatvállalásainkért Trianonnal fizetett is ki bennünket, s cserbenhagyással, újabban se sokkal többel, számunkra akkor sincs más lehetőség, mint összeszedni magunkat. Megtépázott bennünket az idő, de gyökerestől árokba dönteni nem tudott.

– *Alföldy Jenő tollából megjelent az ön prózájával kapcsolatban egy recenzió, amelyben azt írja, hogy három hatást észlel. Leginkább Illyés Gyula Puszták népét, a másodikon nagyon meglepődtem, mert Kassák Lajostól az Egy ember életét említette. Harmadikként Móricz Zsigmondot. Mennyire tekinthetők a fent említettek valóban hatásoknak, vagy csak szituációs hasonlóságról van szó?*

– Ha hatottak is rám az említett írók művei, nem közvetlenül. Csak úgy, mint más íróké is. Ismerem mindhárom író regényeit, elragadtatással olvastam azokat, épültem belőlük. Mint ahogy épültem Tamási Áronéból, Sinka Istvánéból, Szabó Páléból. Ha az ő nevük merül fel velem kapcsolatban, számomra elismerést jelent, hiszen nem akármilyen mércét jelentenek. Nem állítom, hogy azokat el is érem. Különben se az én dolgom méricskélni. A kritikus – feltételezem – igyekszik egy

irodalomtörténeti folyamatban elhelyezni műveimet, megjegyzése valószínűleg így értendő. Bennem fel se merült, hogy amikor szociográfiai vagy életrajzi jellegű prózáimat írtam, Móricz vagy Kassák nyomdokait kövessem. Olyan riportokat, elbeszéléseket, regényeket szerettem volna kiadni a kezemből, amelyek a közelmúlt valóságát tárják fel – hitelesen. Egyszerre legyenek olvasmányosak, s fölmutatói emberi sorsoknak, e nép élni akarásának.

– *Hogy érzi magát Serfőző Simon a rendszerváltozás utáni Magyarországon?*

– Szeretném jobban érezni. Hiszen a régi hatalom emberei továbbra is megszállva tartják az azonnali intézkedések fórumait. Kétségtelen, az ország felkészületlen volt a változásokra, s mire észbe kapott volna, már döntöttek a sorsáról: külföldön s idehaza. A spontán privatizációról már akkor törvény született, amikor a nagyhatalmak csak épp, hogy megegyeztek Kelet-Közép-Európa jövőjét illetően. Egyesek erről tudtak, a kettéseknek szavuk se volt hozzá: asszisztált a tájékoztat-lanság. Alattomban történt minden, a legnagyobb csendben, nehogy felneszeljünk. Kijátszottak voltunk, azok is maradtunk. Az érdekeemberek pedig a közvagyon-t átmentették, átmentik a maguk javára. Jövőlátó darabomban fogalmazom meg, mennyire igaza volt István királynak a fiához, Imre herceghez írott Intelmeiben: akik csak a maguk hasznát, önös érdekeiket nézik, a külső ellenség-nél is nagyobb kárt okoznak. S a károkozás: kifosztásunk ma is tart. Az ország testén eleven se-bek a leszerelt, eltüntetett gyártelepek, gyárromok, a megszüntetett munkahelyek üres hangárai, kiürített csarnokai. A keleti végeken lelakott, lepusztult tájak ék-telenkednek. Ebben a helyzetben kell újraéleszteni apátiába esett vidékeinket, s részben önellátóvá tenni. Egyúttal lakhatóvá is alakítani, ne állnának üresen – sok helyen tönkretéve, kifosztottan – jobb sorsra érdemes lakóházak, kertek gazosan, kihasználatlanul. Ha élni akarunk, segíteni kell magunkon, nem adhatjuk fel.